

İBRAHİM ALÂETTİN'İN (GÖVSA) ÇOCUK ŞİİRLERİ ADLI ESERİNİN ÇOCUK EDEBİYATINDAKİ YERİ

A. Mecit CANATAK*

ÖZET

İnce ruhlu ve aşırı duyarlı bir kişiliği olan İbrahim Alâettin'in (Gövsa) çocuk eğitimi, çocuk psikolojisi ve Çocuk edebiyatı alanındaki çalışmaları ve analizleri dikkate değerdir. Türk Edebiyatında İbrahim Alâettin'e kadar Çocuk edebiyatı alanında birçok şiir ve düz yazı kaleme alınmış olmakla beraber, çocuk duyarlılığı noktasında önemli analiz ve bulguların onunla başladığı söylenebilir. Dolayısıyla Çocuk edebiyatının temellerini bilinçli bir şekilde oluşturanlardan biridir. Sanatçının 1911 yılında ilk baskısı yapılan *Çocuk Şiirleri* adlı eseri, Çocuk edebiyatı sahasında yazılmış önemli bir çalışmadır. Eserin önemi, alanında hem ilk olması hem de çocukların ruh hâliyle kaleme alınmış olmasıyla alakalıdır. Siyasi, edebi, hukuki, iktisadi, toplumsal ve düşünsel anlamda büyük değişimlerin olduğu ve arayışların yaşandığı Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini idrak eden İbrahim Alâettin, muhtelif şekillerle kaleme aldığı bu şiirlerin vereceği duygu ve düşüncelerden çıkarılacak ibret ve nasihatleri çocukların zevk ve anlayışına bırakır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, İbrahim Alâettin (Gövsa), Çocuk Edebiyatı, Çocuk Şiirleri.

THE IMPORTANCE OF İBRAHİM ALÂETTİN'S (GÖVSA'S) NAMED ÇOCUK ŞİİRLERİ AROUND THE CHILDREN'S LITERATURE

ABSTRACT

İbrahim Alâettin (Gövsa) has got an extremely sensitive and tactful personality. Furthermore he was interested in training children, psikology of children and litterature of children. His studies which about in that matters are very important. His poems and proses have been make out in Turkish litterature. But İbrahim Alâettin's poems and proses are the first important precisions. Accordingly he has been regarded the builders of the Children's Litterary *Çocuk Şiirleri* (Child's Poems) which published in 1911 is considerable study. It is not only firstly product but also typed to state of mind of children. He comprehended political, literary, juridicial, economical, social and intellectual issue of Tanzimat (Administratie Reforms, 1839), Meşrutiyet (Constitastional Monarchy) and Cumhuriyet Devri (Cumhuriyet Area). The conceptions and feelings which invented from his poems was released by him is suitable of children's minds.

Key Words: Turkish Literature, İbrahim Alâettin (Gövsa), Children's Literature, Children's Poems.

* Yrd. Doç. Dr., YYÜ Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: mcanatak@hotmail.com

GİRİŞ

Çocukluk çağının duygu ve düşünce dünyasını anlatan her türlü edebî eseri içerisine alan bir disiplin olan Çocuk edebiyatı veya çocuklar için edebiyat, genel edebiyatın içerisinde tek başına ayrı bir yöneliş olarak kabul edilir.¹ Bu minval üzere oluşan edebiyatın tam olarak hangi tarih kesitinde ve nerede başladığı tartışılan bir konudur. Bu belirsizlik ve tartışmaların temelinde de Çocuk edebiyatının ne olduğu, bu kavramın ne ifade ettiği sorusu yatmaktadır.² Ancak edebiyat tarihine bakıldığında çocuklar için bir edebiyatın gerekliliği düşüncesinin oldukça yeni olduğu görülür. Buna rağmen en eski sözlü edebiyat mahsullerinde bile çocukların yer alması dikkate değer bir ayrıntıdır. Buna paralel olarak dünyada Çocuk edebiyatının matbaanın bulunuşuyla beraber ortaya çıktığı kabul edilir. Nitekim 16. asırdan itibaren kitaplar basılmaya başlanır. Söz gelimi Homeros ve Ezop Masalları gibi klasik eserler 17. yüzyıldan itibaren çocuklar için yeniden kaleme alınır ve düzenlenir. Özellikle İngiltere’de konuyla ilgili geniş bir literatür oluşur. *Robinson Crusoe* (1719-1720, Daniel De Foe), *Adventurs of Philip* (Philip’in Serüvenleri, 1727, Dorrington), *Swiss Family Robinson* (İsveçli Robinson Ailesi, 1814, Johann David Wyss), *Gulliver’s Travels* (*Guliverin Seyahatleri*, 1726, Jonathan Swift) ve *Alice’s Adventures* (*Alice Harikalar Diyarında*, 1865, L.Carrol) gibi günümüzde de Çocuk edebiyatı açısından popüler olan bazı eserler 18. ve 19. yüzyılda ortaya çıkar ve bunlar birçok Avrupa diline çevrilir. Genel olarak eğitici ve öğretici nitelikleri ön plânda olan bu eserler etrafında büyük bir çocuk okuyucu kitlesi oluşur.

Çocuk edebiyatının Fransız Edebiyatında popülerlik kazanması ise yaklaşık 17. yüzyıla rastlar. Bunda ağırlıklı olarak bütün Avrupa’yı saran romantizmin etkisinin olduğu söylenebilir. Bu bağlamda La Fontaine’nin fablları büyük ilgi görür. Fransız Çocuk edebiyatı asıl gelişimini ise 19. yüzyılda gösterir. Özellikle Jules Verne’in *80 Günde Devr-i Âlem*, *Deniz Altında 20.000 Fersah*, *Aya Yolculuk* gibi serüven romanları ile Hector Malot’un mutsuz çocuklukları anlatan *Sans Famile* (*Kimsesiz*, 1878) gibi romanları ön plana çıkan eserlerdendir. 20. yüzyıldan itibaren Çocuk edebiyatı Fransa’da sadece ahlak dersi vermek ilkesinden uzaklaşarak gerçekçilik ilkesine de uyar. Antoine de Saint-Exupery’nin *Le Petit Prince* (*Küçük Prenses*, 1943) adlı eseri bu değişime verilecek en iyi örneklerden biridir. Amerika Birleşik Devletlerinde de Çocuk edebiyatı yaklaşık aynı dönemlerde popüler olur.³ Avrupa’nın diğer ülkelerinde de edebi alanda benzer gelişmeler görülür. Almanya’da Çocuk edebiyatının gösterdiği gelişim çizgisi bunun en güzel örneklerindedir. 20. yüzyılın başlarında Alman halk hikâyeleri, masal ve şiirleri çocuklar için yeniden derlenir. Söz gelimi Grimm Kardeşler topladıkları halk masallarını yeniden derleme yoluna giderler ve eserlerini 1824’te yayımlarlar. Bütün bunlardan yola çıkarak Avrupa’nın Çocuk edebiyatı alanında aydınlanma, romantizm gibi olguların etkisiyle klasik ve modern eserler oluşturabilecek düzeye geldiğini ve böylece Türkiye’de Çocuk edebiyatını etkilediğini söylemek mümkündür.

Türkiye’de Çocuk edebiyatı batıdaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkar. Yazılı Çocuk edebiyatının gelişmesine kadar bu ihtiyacı masallar, bilmeceler, ninniler, efsaneler vs. gibi sözlü halk ürünleri giderir. Sözlü gelenekten sonra da edebiyat eserlerinin çok tercih edilmediği görülür. Bunun nedenleri arasında Doğu ve İslam toplumlarının çocuğa bakış açısı ve çocuğa biçilen toplumsal rolün önemli etkisi vardır. Orhan Okay’ın ifade ettiği gibi eski edebiyatımızda çocukların ilgisini çekecek veya çocuklardan bahsedecek eser neredeyse yoktur. Sadece şairlerin zaman zaman modern anlatının geleneksel alt yapısını karşılayan türlerden biri olarak kabul edilen bazı mesnevilerde çocuklara değindikleri görülür. Halk hikâyeleri ve masalların bile hitap ettiği

¹ Çocuk edebiyatı ile ilgili tanımlamalar için bkz. A. Ferhan Oğuzkan; **Çocuk Edebiyatı**, Anı Yay., Ankara 2000, s. 2 ve Erdoğan Uludağ, “Çocuk Edebiyatı ve Klasik Dönem Örneğinde Nâbi’nin Hayriyye’si”, **Turkish Studies**, Volume 4/7 Fall 2009, s.775-777.

² Bu tartışmalar için bkz.Müge Sucu Polat, **Fazıl Hüsni Dağlarca’nın Şiirlerinde Çocuk Teması**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.1 vd. ve Tâcettin Şimşek, **Çocuk Edebiyatı**, Suna Yayınları, 4.b., Konya 2007.

³ A.g.e., s.29.

kitle neredeyse çocuklar değil büyükler olur (Okay 1991:43). Dolayısıyla Türk Edebiyatının köklü geçmişine rağmen, Çocuk edebiyatının Tanzimat yıllarına kadar dikkate değer bir gelişme göstermediği söylenebilir.

Tanzimat döneminde toplumsal yapının değişmesiyle birlikte çocuğun birey olarak algılanmasının yanı sıra roman ve öykü gibi düz yazı türlerinin edebiyata girmesi ve bu alanda da yapılan çevirilerden sonra çocuklar için kitap hazırlanması düşüncesinin yaygınlaştığı görülür. Edebiyatı aynı zamanda eğitim aracı, halk için mektep olarak değerlendiren Tanzimat sanatçıları, J.J.Rousseau'nun *Emile* önsözünde ifade ettiği gibi toplumsal kurtuluşun çocuğun terbiyesine bağlı olduğunu kabul ederler. (Özkırımlı 1981: 33). Bu nedenle çocuklara yönelik eserlerin gerekliliğini savunurlar. Âkif Paşa'nın ölen torunu için kaleme aldığı mersiye belki de bu dönemdeki ilk yerli ürünlerdendir.⁴ (Gariper 2005: 51-70). Ancak eser, sadece çocuktan bahsetmekle kalır, dolayısıyla Çocuk edebiyatına bir derinlik getirmez. Ancak Âkif Paşa'nın Ethem Pertev Paşayla birlikte Türk Edebiyatında Çocuk edebiyatı sahasında telif ve tercüme türünde ilk eserler veren sanatçılar olarak bilinir.

Dünya çocuk klâsiklerinin Türkçeye çevirileri de Tanzimat dönemine rastlar. Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği *Tercüme-i Telemak* (1862) Türk Edebiyatındaki ilk roman çevirisi olarak kalmaz, aynı zamanda Çocuk edebiyatı sahasındaki ilk tercüme eserlerdendir. Çocukların toplumsal işlevlerinin Tanzimat döneminden itibaren önemsenmesiyle birlikte, çocuklara hitap eden, onların özel ilgi alanlarını ve becerilerini dikkate alan eserler yayımlanır. Söz gelimi Kayserili Doktor Rüştü tarafından kaleme alınan *Nuhbet'ül Etfal (Çocukların En Seçkini)* adlı kitabın sonunda bazı hikâye ve fabllara da yer verilir. Bu dönemde ayrıca Tanzimat sanatçılarının diğer dillerden yaptıkları çeviri fablların da çocukları okumaya yönlendirme ve onların okuma gereksinmelerini karşılama noktasında önemi vardır. Şinasi'nin La Fontaine'den çeviri fablları ilk çeviri şiirler olarak da önemlidirler. Asıl itibarıyla Çocuk edebiyatı içerisinde algılanan bu eserler, aynı zamanda büyüklere de hitap etmektedirler. Bunun nedeni Tanzimat edebiyatçılarının büyük küçük ayırımı yapmadan, bir bütün hâlinde toplumun eğitimine önem vermiş olmaları ve edebî eserleri bunun için önemli bir vasıta olarak görmeleridir.⁵

Siyasal yapıyla birlikte toplumsal yapının da değişime uğradığı II. Meşrutiyet döneminde Çocuk edebiyatına da önem verilir. Dönemin başında Çocuk edebiyatının önemine dair yazılar yayımlanır. Ali Nusret'in 1908'de *Şûrâ-yı Ümmet*'teki, aynı yıllarda Satı Bey'in *Tedrisât-ı İptidaiyye Mecmuası*'nda yayımlanan yazıları bunlardan ilk akla gelenlerdir. Yeni yönetim, çocukları ve genç nesilleri geleceğe hazırlamak için çocuk eğitim ve öğretimine önem verir. Kısa süre içerisinde İbrahim Alâettin'in *Çocuk Şiirleri* (1911), Ali Ulvi Elöve'nin *Çocuklarımıza Neşideler*'i (1912) ve Tevfik Fikret'in *Şermin*'i (1914) ve çocuklar için birçok eser kaleme alan Ziya Gökalp'in *Kızıl Elma*'sı (1915) yayımlanır. Doğal ve duru bir Türkçeyle yazılan bu şiirlerde genel olarak yurtseverlik, insan sevgisi, doğruluk ve iyilik gibi kavramlar üzerinde durulur. Ziya Gökalp kendi Türkçülük düşüncesi içerisinde sonraki yıllarda da çocuklar için şiir yazmayı ilke edinir.

Edebiyatımızın Tanzimat'tan sonraki dönemlerinde de bütün türlerde olduğu gibi şiir vadisinde de Çocuk edebiyatı üzerine geniş bir kadro oluşur. Ancak bazı örneklerle rağmen

⁴ Âkif Paşa'nın "Mersiye"si için bkz. Cafer Gariper, "Akif Paşa ve Torunu İçin Yazdığı Bir Mersiye Üzerinde Bir Değerlendirme", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, nr.3, Güz 2005, s.51-70.

⁵ Çocuk edebiyatının Türk Edebiyatında tuttuğu yer için bkz. Alev Sınar, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk*, Alfa Yayınları, İstanbul 1927, 237 s.

Tanzimat döneminden II. Meşrutiyet yıllarına kadar gerçek anlamda çocuk şiirlerinin yayımlanmadığı kabul edilir. (Polat 2002: 53).⁶

1908'den sonra şiir dahil bir çok türde çocukların daha sık yer almaya başladığı görülür. Bunda devrin eğitimcilerinden Satı Bey'in rolü göz ardı edilemez boyuttur. Satı Bey 1910'da zamanın sanatçıları, idareciler yaptı İstanbul Öğretmen Okulu'nda toplayarak bir konuşma yapar. Konuşmasında özetle şair ve bestekârların Çocuk edebiyatına eğilmelerini ister.⁷ Bu çağrıya İbrahim Alâettin, Ali Ulvi Elöve ve Tevfik Fikret başta olmak üzere birçok şair kulak verir. İbrahim Alâettin'in bu çağrı üzerine 1911'de yayımlanan *Çocuk Şiirleri* adlı kitabı Türk Edebiyatında Çocuk edebiyatı alanında yazılmış ilk telif eser olarak kabul edilir.

Görüldüğü üzere Çocuk edebiyatı demek çocukça duyguları avundurmak değil, asıl itibarıyla çocukların ruh dünyasını anlamak ve edebiyat eserlerine yansıtmak demektir. Dolayısıyla Çocuk edebiyatı, çocuklara karşı duyulan ilginin bir ürünü olarak ortaya çıkar. (Okay 1991: 48)

A-İbrahim Alâettin ve *Çocuk Şiirleri*

Çocuk Edebiyatının ilk örnekleri, Darü'lmuallimîn müdürü Satı Bey'in telkinleriyle verilmeye başlanır. Satı Bey, *Tedrisat-ı İbtidaiyye Mecmuası*'nın(1909) ilk sayısında yayımlanan bir yazısında "çocuk şiirlerine ve çocuk şarkılarına muhtacız" şeklinde bir ifade kullanır. Ardından bu görevdeyken şiir ve müziğin çocuk terbiyesindeki önemine dikkat çeken bir konferans da verir. (Gürel 1995: 9-10). Konuşmasında tüm şairleri ve musikişinasları bu vadede eser vermeye davet eder. Bu çağrıya icabet eden ilk sanatçılardan biri de hukuk mezunu İbrahim Alâettin olur.⁸

Mizah ustalığı ve eğitimci yönleriyle de Türk eğitim ve edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olan İbrahim Alâettin'in çocuk eğitimi ve psikolojisinin yanı sıra Çocuk edebiyatı sahasında da önemli bir isim olduğu söylenebilir. Edebiyata şiir yazarak başlayan şairin ilk çocuk şiiri *Musavver Terakki*'de neşredilir. 1908'den itibaren de birçok dergide bu tarz şiirleri yayımlanır. Buradan hareketle İbrahim Alâettin'in sadece çocuk şiirleri alanında değil, genel olarak Çocuk edebiyatından bahsedilirken akla ilk gelen isimlerden biri olduğu kabul edilir. *Çocuk Şiirleri* adlı eserinin yayımlandığı veya yeni baskılarının yapıldığı yıllarda (1911-1920), çocuk dergi ve gazetelerinin sayısında da artış görülür.⁹ Bunun yanı sıra *Bedii Terbiye* adlı eseri de yayımlanır. İlk kez 1341(1925) yılında Tanin Matbaası tarafından yayımlanan eserde, estetik ve eğitim ilişkisinin yanı sıra Çocuk edebiyatının ne anlama geldiği tartışılır. (Gövs 2006: 80 s.). Bu bağlamda Gövs'a'nın Çocuk edebiyatımızdaki asıl öneminin, estetizmi göz ardı etmeden eğitici olmayı hedefleyen ilk çocuk şiir kitabını yayımlamasından kaynaklandığı söylenebilir. Şair, şiirlerini basıma hazırlarken devrin büyük şairi Abdülhak Hâmid'e gösterir. Hâmid, bu şiirlerini öven bir mektup kaleme alır. İbrahim Alâettin, Hâmid'in ölümü üzerine kaleme aldığı bir yazısında büyük şairin kendisi için kaleme aldığı bu edebî mektubu kelime kelime ezberlediğini ifade eder.

İbrahim Alâettin çocuk psikolojisi üzerinde de düşünür ve çalışır. Bu bağlamda *Çocuk Ruh* ismiyle bir kitap yayımlar. Eser sonraki yıllarda yapılan bazı değişikliklerle ve ilavelerle *Çocuk*

⁶ Bkz. Cafer Gariper, "Akif Paşa ve Torunu İçin Yazdığı Bir Mersiye Üzerinde Bir Değerlendirme", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, nr.3, Güz 2005, s.51-70

⁷ Satı Bey'in konuşması için bkz. Ali Ulvi Elöve, **Çocuklarımıza Neşideler**, İstanbul 1327, 9-10.

⁸ İbrahim Alâettin'in hayatı için bkz. Zeki Gürel, **İbrahim Alâettin Gövs**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.1-4; Nihat Sami Banarlı, "İbrahim Alâettin, **Hürriyet**, 30.10.1951; İsmail Habip Sevük, "Ölenlerin Arkasından", **Cumhuriyet Gazetesi**, 4.11.1949; Mehmet Behçet Yazar, **Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı**, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1938, s.201-214. (İbrahim Alâettin, hâl tercümesi ve edebî şahsiyetinin izahının yer aldığı bir mektubu Mehmet Behçet Yazar'a gönderir). A.Emin Yalman bir yazısında ondaki Türkçe sevgisini bir hatırayla anlatır. (Bkz. "İbrahim Alâettin'in Mezarı Başında", **Vatan Gazetesi**, 1.11.1949.

⁹ Çocuk edebiyatıyla ilgili süreli yayım faaliyeti için bkz. İsmet Kür, **Türkiye'deki Süreli Çocuk Yayınları**, Ank 1991, s.40-41.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Psikolojisi (Gövsâ 1940: 317 s.) ismiyle yeniden yayımlanır. Hatta bu eser bir müddet okullarda yardımcı ders kitabı olarak da okutulur ve ardından öğretmen okullarında okutulmak üzere ders kitabı olarak yeniden hazırlanır. (Gürel 1995: 165).

İbrahim Alâettin ilk defa 1911'de İstanbul'da yayımlanan *Çocuk Şiirleri*¹⁰ kitabının baş tarafına koyduğu yazıda anne-babalara ve öğretmenlere seslenir. Çocukların eğitimi konusunda okuyuculara bazı uyarılarda bulunur. *Çocuk Şiirleri* kitabını neden yazma ve yayımlama ihtiyacı duyduğunu izah eder. Şaire göre topluma sağlıklı bir insan kazandırmak büyük bir eser ortaya koymaktan daha faydalı ve kıymetlidir. Bu bağlamda bir milletin, görevini tamamıyla bilip tanıyan aile ve öğretmenlerini o milletin en büyük bireyleri olarak algılar.

İbrahim Alâettin, "Ağaç yaş iken eğilir" atasözünden yola çıkarak geleceğimizin güvencesini, eğilimlerini, kolaylıkla değiştiremeyeceğimiz gençlerden çok, beşikteki ve ilköğretim sıralarındaki çocuklarda görür. Yazar, okul, aile ve sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkisinin önemli olduğunu da şu cümlelerle ifade eder: "İnsanın bütün gücünü oluşturan önce ailesi, sonra okulu, daha sonra çevresi ve kendi yapmış olduğu araştırma hatta incelemelerdir. Fakat gücünün artırıldığı, yeteneğinin geliştirildiği ilk yer aile ve okuldur. Bununla birlikte çocuğun ilkokulda aldığı terbiye hepsinden daha önemlidir. Çünkü bir çocuğun tabiatını, huylarını eğilimlerini hazırlayacak olan ilk hisleri ve fikirleri aile ve ilk öğretmeni verir. İstenilmeyen bu huyların ve eğilimlerin silinebilmesi ise oldukça güçtür. Küçük bir tecrübe, bu gerçeği ispat etmeye yeterlidir. Şu hâlde çocukların terbiye edilmesinde kendileri ve vatanları için yararlı bir uzuv, en önemli etken aile, sonra öğretmenlerdir." (Gövsâ 2005: 10-13). Çocuk kalbinin işlenmemiş bir elmas gibi kuvvetli ve şekil almaya gayet uygun iken, onu önemsememek ve kömür gibi siyah bırakmanın doğru olmayacağını belirtir. Özellikle memleketin yetiştirdiği zeki, canlı beyinlere boş inançların ve "eski ilkokul kitaplarının anlaşılmasız ibarelerinin" yerleştirilmemesi noktasında aileleri ve eğitim çevrelerini uyarır.

Çocuk Şiirleri ilk kez yayımlandığında büyük bir ilgi ve takdirle karşılaşır. Eserin rağbet görmesinin iki temel nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi, Çocuk edebiyatının ilk şiir kitabı olması; ikincisi ise eserin önemli bir amaca yönelik olarak hazırlanmasıdır. Kitap ilk baskısından kısa bir süre sonra tükenir ve yeni bir baskıyla okuyucunun karşısına çıkar.¹¹ Baskıların kısa sürede tükenmesi ve art arda olması, eserin sadece çocuklar tarafından değil büyüklerce de benimsendiğinin önemli göstergesidir.

Eser, Anadolu ve Rumeli dışına da ulaşır. Söz gelimi Süleyman Nazif, Midilli'den Trabzon'a yazdığı bir mektupta Gövsâ'nın *Çocuk Şiirleri*'nden övgüyle bahseder.¹² Mehmet Emin Yurdakul da *Çocuk Bahçesi Mecmuası*'nda *Çocuk Şiirleri* şairine "Çocuklar" başlıklı bir şiir ithaf eder.¹³ Nihat Sami Banarlı da *Çocuk Şiirleri*'ni en az Tevfik Fikret'in *Şermin*'i ve Ziya Gökalp'ın çocuklar için kaleme aldığı şiirler kadar değerli bulur. (Banarlı 1985: 186-190).

Millî Eğitim Bakanlığı 100 Temel Eser projesi içerisinde yer alan *Çocuk Şiirleri*, şair hayattayken, biri yeni harflerle olmak üzere toplam altı baskı yapmayı başarmış ender kitaplardandır. Şairin ölümünden sonra da farklı yayınevleri tarafından birçok kez baskısı yapılır.

Çocuk Şiirleri'nin ikinci baskısına bazı ilavelerde bulunulur. Yeni harflerle yapılan baskıda eklerle birlikte eserin tertibinde de bazı değişiklikler yapılır. Söz gelimi, Kanaat Kütüphanesi'nin

¹⁰ Bu makalemizde eserin 2005 tarihli baskısını esas aldık. (Bkz. *Çocuk Şiirleri*, Haz: Semiha Nur, Kardelen Yayınları, İstanbul 2005).

¹¹ İlk baskı 15 Mayıs 1327, ikinci baskı 25 Ağustos 1328.

¹² "Biraderimin selam ve ihtiramı vardır. Çocuk Şiirleri emin olunuz ki, daima rihle-i mesaisindendir". İbrahim Alâettin, *Süleyman Nazif*, İstanbul 1930, s.283.

¹³ Çocuk sevgisi ve çocuklardan beklenen toplumsal görevler noktasında da önemli olan bu şiir için bkz. Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-I, Şiirler*, Ankara 1969, s.98.

Turkish Studies

yeni harflerle yaptığı baskıda kitabın ilk manzumesi “Türk Bayrağı” şiiriyle başlar. Yeni yapılan baskılarda genel olarak tercih edilen tertip şekli “Allah Sevgisi” ile başlamak şeklindedir. Kitabın ilk baskısında “Türk Bayrağı” olarak yer alan şiir, ikinci baskıda kullanılan kelimeler noktasında da bazı değişikliklerle birlikte “Osmanlı Bayrağı” ismini taşır.

Çocuk Şiirleri'nin dikkatleri çeken yönlerinden biri de Cumhuriyet'ten önceki baskılarda yer alan “Din”, “Padişah”, “Milletin Derdi”, “Ertuğrul'un Büyüklüğü”, “Mithat Paşa”, “Millet Şarkısı”, “Namık Kemal”, “Muhtar Bey” başlıklı şiirlerin yeni harflerle yapılan ilk baskılarda yer almamış olmasıdır. Bunun yanı sıra yeni harfli baskılarda yer alan “Mum” ve “Kurtuluş Kavgası” isimli şiirler de önceki baskılarda yer almaz. Yakın dönemde yapılan baskılarda ise yine eserin hemen hemen Cumhuriyet'ten önceki ilk baskılarda yer alan tertip şeklinin kullanılır. Söz gelimi yeni baskılarda “Mum” ve “Kurtuluş Kavgası” başlıklı şiirler yer almaz.

“Osmanlı Bayrağı” şiirinden bir dördlük¹⁴ ve “Anne Baba ve Öğretmenlere” başlıklı bir takdim ile başlayan eser, yirmi dört şiir ve altmış iki sayfadan oluşmaktadır. Eserde yer alan şiirlerin genel olarak önce Allah sevgisi ve din duygusu, ardından vatan, tarih duygusu, anne sevgisi, iyilik-doğruluk-ahlak, tabiat ve hayvan sevgisi şeklinde tematik bir düzene tabi tutulur.

B-Çocuk Şiirleri'nde Temalar

1-Allah Sevgisi ve Din Duygusu:

Çocuk Şiirleri'nin elimizdeki baskısının tertip şekli asıl itibariyle ele alınan temalar noktasında şairin duygu dünyasını ve amacını da ifade eder. İlk şiirlerde Allah sevgisi, ardından vatan, bayrak, tarih, iyilik, doğruluk, yardımlaşma ve son olarak tabiat sevgisinin ele alınmış olmasının, sıradanlık veya tesadüf kelimesiyle ifade edilemez. Ayrıca anne sevgisinin bütün bu şiirlerin ortak temi olması yine dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur.

İlk şiirlerde öne çıkan tem Allah sevgisidir. İnsanların mutluluğunun anahtarı “Hak Sevgisi”nde görülür. Nitekim eserin ilk manzumesi “Allah Sevgisi”dir. Şiirde gündelik doğal olaylardan yola çıkılarak çocuklara bazı telkinlerde bulunulur. Şair, çocukların zihinlerinde soru işareti bırakarak bazı değerleri öğretme yoluna gider. Sürekli soru sorar. Sabahleyin erkenden güneşi doğuran, geceleri denizleri süsleyen ayın ve yıldızların ışıklarını yaratan, kışın kuruyan bitkilere bahar mevsiminde tekrar can veren, kuşlara şakımayı öğreten gücün ne olduğunu sorar:

“Kim çıkarır sabahleyin erkenden

Dünyamıza ışık veren güneşi,

Gece vakti denizlere serpiyen

Ay doğuyor, kim yapıyor bu işi” (“Allah Sevgisi”, s.17)

Şair, bu soruları sorarken mümkün olduğu kadar mecaz ifadelerden kaçınır. Çocukların zorlanmadan anlayabilecekleri dilden konuşur. Allah sevgisini annelerin çocuklarına olan sevgisiyle ifade etmeye çalışır. Annelere sevmek hissini veren, yüreklere vatan ve millet sevgisini veren de aynı büyük güçtür.

Allah'ın yanı sıra peygamber, Kur'an-ı Kerim, din gibi inanç terminolojisine de yer verilir. Hatta iyilik ve doğruluk kavramları din olgusuyla dile getirilir. Din vicdanların kanunudur. Çünkü

¹⁴ Ertuğrul'un ocağında uyandın
Şehitlerin kanlarıyla boyandın
Nice düşman kalesine uzandın
Sana selâm ey Osmanlı bayrağı!

iyiliğin ve doğruluğun yolu din sayesinde öğrenilir. Kur'an ve Peygamber doğruluğun ve iyiliğin simgesidir:

“Allah bize bir peygamber
Bir de Kur'anı göndermiş
Onun ile bize söyler
Doğru ve nasıl olur her iş” (“Din”, s.20)

“Din” adlı şiirde iyilik ve doğruluk temlerinin işlenişinin yanı sıra iyiliğe ve doğruluğa ulaşmanın yolu olarak Müslümanlık öğütlenir. Bir eserin yaratıcısının merak edildiği gibi dünyanın yaratıcısının da araştırılıp öğrenilmesi gerektiği söylenir. Şair, dinin kutsallığını ve insanlar için gerekliliğini evrensel boyuta taşır. Çünkü her din doğruları söyler. Ancak Müslümanlık en büyük dindir:

“Saçma, hile, yalan asla
Yoktur onda iyi bilin;
Her doğru söyler amma
Müslümanlık en büyük din” (“Din”, s.20)

2-Vatan Sevgisi

Vatan sevgisi, *Çocuk Şiirleri*'nde çocukların öncelikli kutsal olan anne sevgisiyle kavratılmaya çalışılır. Vatan annedir. Vatan sevgisi ve özleminin en çok hissedileceği zamanlar da vatandan ayrı kalacağımız, uzaklarda olacağımız anlardır. Bu duygunun en yoğun işlendiği şiir “Vatan”dır. Manzumede annesinden ayrı düşen çocukların durumu ülkesinden ayrı düşen bir yavrunun özlemiyle verilir. Böylece vatan sevgisi en kutsal sevgi olan anne sevgisiyle özdeşleştirilir. Şair çocukları uyarmaktan da geri durmaz. Osmanlı memleketi ile ilgili söylenecek kem sözlere aldanmamak gerektiği noktasında çocukları uyarır.

“Bir fena söz işitersen iyi bil:
Beğenmeyen bizi Osmanlı değil.
Bir yabancı gelir seni kandırır,
Eğer derse bu memleket fenadır.
Darıl yavrum onu sakın söyletme.
Toprağını hainlere çiğnetme!” (“Vatan”, s. 22)

Vatan sevgisi aynı zamanda Tanzimat'ın ünlü ismiyle kavratılmaya çalışılır. Vatan şairi Namık Kemal de bu tarihsel kadro içerisinde yer alır. Bir anlamda Mithat Paşa gibi Namık Kemal de yeni nesillere örnek bir kahraman olarak seçilmiş olur. “Namık Kemal” (s.54-55) adlı şiirde ülkenin zor durumda olduğu bir dönemde Namık Kemal'in vatan, millet ve hürriyet kavramlarının öğreticisi olarak unutulmaması ve örnek alınması gerektiği ifade edilir.

Vatan sevgisi doğal güzelliklerle de pekiştirilir. Bütün bu didaktik şiirlerde vatanın nehirleri, mavi gökleri, yemyeşil çayırları vb. tabiat güzellikleri sıralanarak ona olan sevginin arttırılması amaçlanır.

3-Tarih Duygusu

Çocuk Şiirleri'nde çocuklara benimsetilmeye çalışılan duygulardan biri de Osmanlı sevgisidir. Eserde Osmanlıya ve padişaha karşı ilgiyi arttırmak amacıyla yazılmış manzumeler dikkat çekicidir. "Padişah" (s.23) ve "Osmanlı Bayrağı"(s.25) adlı şiirlerde özellikle padişah sevgisine değinilir. İlk şiirde şair soru sorarak çocukları düşündürmeye çalışır. Önce "padişahı biz ne için severiz?" şeklinde bir soru sorar. Ardından cevabı gelir: Çünkü padişah peygamberin halifesi ve Müslümanların temsilcisidir. İkinci şiirde de Osmanlı Devleti'nin ocağı olarak görülen bayrak vesilesiyle Osmanlı ve padişahlar yüceltilir. Ancak bu tarihsel kadro içerisinde bazı isimlere değinilse de tarihsel kimliklerin arka plana itilip bir kurum olarak padişahlığın yüceltilmesi dikkate değerdir. Nitekim sadece Ertuğrul Gazi ve Osman Bey'in isimlerinin zikredildiği "Ertuğrul'un Büyüklüğü" adlı şiirde yine bir bütün olarak Osmanlı'nın kahramanlığı ve yardımseverliğine değinilir. (s.29-30).

Bu şiirlerin yanı sıra "Mithat Paşa" (s.35) ve "Millet Şarkısı" (s.39) adlı manzumelerde Osmanlı ve genel anlamda zamanın devlet adamları yüceltilir. İki şiirde de Osmanlı ocağından olmak övünç kaynağı olarak görülür.

"Mithat Paşa; bu ismi sen hiç çıkarma aklından.

Mithat Paşa; bu isimdir meşrutiyet temeli.

Anlarsın ki ne iş görmüş kitapları okursan

Büyük adam olmak için büyükleri bilmeli ("Mithat Paşa", s.35).

Şairin "Meşrutiyet güneşini mülkümüzde doğuran" kişi olarak vurguladığı, I.Meşrutiyet'in öncüsü Mithat Paşa'yı çocuklara sevdirmeye çalışması dikkate değerdir:

4-İyilik-Doğruluk

Çocuk Şiirleri'nde çocuklara en çok telkin edilen değerlerden biri de iyilik yapma alışkanlığı ve doğruluktur. Kutsal olarak kabul edilen bu değerler birçok şiirde mısraların içerisinde serpiştirilerek verilir. Bunun yanı sıra kitabın en uzun manzumesi de "İyilik, Doğruluk" (s.31-34) tur. Şiirde bu iki unsur hikâyeleştirilerek verilir. Köprüde soğukta bekleyen bir çocuğa bir zenginin altın para verişiyile başlar olay. Çocuk bakır yerine altın liranın kendisine verildiğini görünce şaşırır ve doğru bir davranışta bulunarak zengin adamı uyarır. Zengin adam bu davranış karşısında yine de altını çocuğa vermeye karar verir. Gövsa bu basit kurguyla çocuklara doğruluktan ödün vermemeleri noktasında telkinde bulunur.

Gövsa, *Çocuk Şiirleri*'nde bu temlerin yanı sıra doğa sevgisi, yardımlaşma, eğitim gibi konulara da yer yer değinir. Birçok şiirde doğanın farklı mevsimlerdeki hâli tasvir edilir. Bu vesileyle çocuklara hem doğa sevgisi hem de vatan sevgisi aşılanmaya çalışılır.

C- Çocuk Şiirleri'nde Şekil ve Dil

Değişik şekillerde kaleme alınan bu şiirlerde şairin ahlak dersi vermektan ve nasihat etmekten çekindiği görülür. Şair, çocukların hissiyatını okşarken, şiirlerin içeriğinden nasihat ve ibretleri çıkarma işini çocukların ilgi ve zekâsına bırakır. Bu da şairin çocukların muhakeme gücüne önem verdiğinin göstergesidir.

Şair, şiirin şekil ve ahenkle oluşan unsurlarına önem vermiştir. Kullanılan form genellikle dörtlüktür. Bazı şiirlerde ise değişik formlar kullanılır. Söz gelimi "Vatan" başlıklı şiiri, altı mısralık bentlerden; "Padişah", "Horoz ile İnci", "Ertuğrul'un Büyüklüğü", "İyilik-Doğruluk", gibi şiirler beyit nazım birimi ve mesnevi nazım şeklinin kafiyeye şeması ile biçimlendirir. Bu tarz

şiirlerde tahkiyeli anlatım tarzı tercih edilmiştir. “Horoz ile İnci” şiiri gibi Fransızcadan tercüme edildiğini tahmin ettiğimiz (Gürel 1995: 77) şiirlere ise milli bir eda verilmeye çalışıldığı hissedilir.

Çocuk Şiirleri'ndeki manzumelerin dikkat çeken özelliklerinden biri de şairin vezin tercihiyle ilgilidir. Şöyle ki; genellikle tam ve yarım kafiyenin kullanıldığı şiirlerde hece vezni tercih edilmiştir. Ancak “Kelebek” şiirinde olduğu gibi, ahengi sağlamak adına aruz vezninin (Mefâilün /Mefâilün) kullanıldığı şiirler de vardır. “Anne Sevgisi” gibi bazı şiirlerde ise anlatımı etkileyici kılabilmek için serbest şiirin imkânlarından yararlanılmış ve diyalog tekniği kullanılmıştır:

“Bir annenin iki yavrusu varmış;
En küçüğü beş yaşında kadarmış.
Bir gün anne küçüğünü severken
Çocuk demiş:
--Güzel anne seni ben
Ne kadar sevdiğimi bilmezsin,
Belki sen beni o kadar sevemezsin..
--Neden oğlum?
--Çünkü yavrun ikidir” (“Anne Sevgisi”, 26)

Eserin yazıldığı dönem göz önüne alındığında şairin sade ve anlaşılır bir Türkçe tercih ettiği söylenebilir. Bu şiirlerde sade bir dil kullandığını şairin bizzat kendisi de ifade eder ve bu hususta Abdülhak Hâmit ve Süleyman Nazîf'in takdirlerini aldığı söyler. (Gövsâ 1930: 22). Agâh Sırrı Levent de Türkçenin gelişimine hizmette bulunanları sayarken “Nazımda da İbrahim Alâettin Gövsâ, Mithat Cemal Kuntay ve Mehmet Âkîf'in şiirleri o zamanki Türkçenin en güzel örneklerindedir“ der. (Levent 1972: 353). İbrahim Alâettin'in şiirleri, Kenan Akyüz'un de ifade ettiği gibi, aktüel zaman için çok kıymete haiz görünmeseler de kendi devri açısından dikkate değer bir yapı arz ederler. (Akyüz 1990: 776).

SONUÇ

İbrahim Alâettin, II.Meşrutiyet ve sonrası ile Cumhuriyet'i yaşamış bir şahsiyettir. Bu üç dönem siyasi, iktisadi, içtimai ve edebî açıdan arayış dönemleridir. *Çocuk Şiirleri*'nde bu arayış ve kabulleri görebilmek mümkündür. Şair çağının sadece tanığı olarak kalmaz, cemiyetin uzun vadede yeniden yapılanması doğrultusunda, devrin aydınının sorumluluğu ve bilinciyle çocukları yönlendirme ve eğitme yolunu arar. Özellikle II. Meşrutiyet yıllarından itibaren Çocuk edebiyatında görülen açılma ve genişlemenin, fikrî ve edebî açıdan arayışları ifade eden bu devrin genel bir özelliği olduğu söylenebilir.

İbrahim Alâettin, Türk Edebiyatının tarihsel gelişim çizgisi içerisinde Çocuk edebiyatına önem veren hatta Çocuk edebiyatını başlı başına edebiyatın bir kolu hâline getiren sanatçılardan biridir. *Çocuk Şiirleri* adlı eserinde yer alan şiirlerin temel amacı, genel olarak bir şairin çocukların seviyesine inmeyi başarıp onların dünyasına eğilmektir. Bu şiirler aynı zamanda çocukları eğiten, bilgilendiren, mesaj veren, düşündüren, yaratıcı olmalarını sağlamayı hedefleyen, onların sahip olmaları gereken değerleri korumayı amaçlar niteliktedirler. Bu şiirlerde çocukların ruh dünyasına inilirken, çocuklarla ilgili bazı kelime ve kavramların ustaca nasıl kullanıldığı da gösterilir. Bugün için bile değerini kaybetmeyen *Çocuk Şiirleri*'ni önemli kılan bir diğer husus, sade bir dil ve hece ölçüsüyle kaleme alınmış olmalarıdır.

Turkish Studies

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan (1990). **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- BANARLI, Nihat Sami (1951). “İbrahim Alâettin”, **Hürriyet Gazetesi**. 30.10.1951.
- BANARLI, Nihat Sâmî (1985). **Kitaplar ve Portreler**. İstanbul
- ÇALAPALA, Rakım (2.11.1949). “Uğradığımız Büyük Kayıp”. **Hürriyet Gazetesi**
- ELÖVE, Ali Ulvi (1327). **Çocuklarımıza Neşideler**. İstanbul.
- GARİPER, Cafer (2005). “Akif Paşa ve Torunu İçin Yazdığı Bir Mersiye Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, nr.3, Güz 2005, s.51-70.
- GÜREL, Zeki (1995). **İbrahim Alâettin Gövsa**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbrahim Alâettin (Mart 1924). **Resimli Gazete**.
- İbrahim Alâettin (2005). **Çocuk Şiirleri**. Haz: Semiha Nur. İstanbul: Kardelen Yayınları.
- İbrahim Alâettin (2006). **Estetik Eğitim (Bedii Terbiye)**, Haz: Abdurrahman Kolcu. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- İbrahim Alâettin (1930). **Süleyman Nazif**: İstanbul.
- KÜR, İsmet (1991). **Türkiye’deki Süreli Çocuk Yayınları**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- LEVENT, Agah Sırrı (1972). **Türk Dilinin Sadeleşme ve Gelişme Evreleri**. Ankara.
- OĞUZKAN, A.Ferhan(2000). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Anı Yayınları.
- OKAY, Orhan (1991). “Edebiyat Dünyasında Çocuk”, **Kültür ve Edebiyatımızdan**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya (1963). **Bir Varmış Bir Yokmuş-Portreler**. İstanbul: Yeni Matbaa.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1981). “Çocuk Edebiyatı mı”. **Hürriyet Gösteri**, nr.13.
- SEVÜK, İsmail Habip (4.11.1949). “Ölenlerin Arkasından”, **Cumhuriyet Gazetesi**.
- SUCU POLAT, Müge (2002). **Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Şiirlerinde Çocuk Teması**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SINAR, Alev (1997). **Hikâye ve Romanımızda Çocuk**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- ŞİMŞEK, Tacettin (2007). **Çocuk Edebiyatı**, Konya: Suna Yayınları.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1969). **Mehmet Emin Yurdakul’un Eserleri-I, Şiirler**. Ankara.
- ULUDAĞ, Erdoğan (4/7 Fall 2009): “Çocuk Edebiyatı ve Klasik Dönem Örneğinde Nâbî’nin Hayriyye’si”, **Turkish Studies**.
- YALMAN, A.Emin (1.11.1949). “İbrahim Alaattin’in Mezarı Başında”. **Vatan Gazetesi**.
- YAZAR, M. Behçet (1938). **Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı**. İstanbul: Kanaat Kitabevi.